

RECENZÍÓ

GAÁL BOTOND

A reformáció lényege – Újkori modellváltás a keresztyén gondolkodás történetében

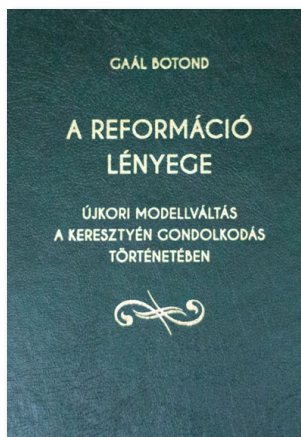
Szerző: Gaál Botond
ISBN 978-615-80844-0-6
Kiadó: Debrecen-Nagytemplomi Református Egyházközség
és Karakter 1517 Könyvesbolt és Kávézó, 2017 (156 oldal)

A könyv szerzőjét aligha kell bemutatni, Gaál Botond közel 30 évig volt a DRHE tanszékvezető egyetemi tanára, az MTA doktora, református lelkész és matematika–fizika szakos tanár. Másfél száz oldalon lényegre törően mutatja be a 16. századi reformáció teológiai modellváltását. A könyv utolsó lapjain képmellékletet találunk hazánk reformációhoz és reformátusságához kötődő emlékeivel. A reformáció fél évezredes évfordulójának évében nagyon aktuális egy olyan átfogó értekezés, amely holisztikusan szemléli a reformációt, nem a következmények, a körülmények, a történelem menete, hanem a valódi lényeg, a jelenység mögött meghúzódó tartalom és koncepció mentén világít rá, mi is történt a 16. században, mi volt a valódi mozgatórugó. Ezzel méltó emléket állít az utókornak a nyugati keresztyénység és Európa kultúráját meghatározó eseménysorozatnak, amelynek, mint örökösök, mi is részesei vagyunk.

A könyv négy része közül az első *A reformáció beágyazódása a történelembe* címet viseli. Korunk szemléletéből kiindulva sokféle értelmezés adható a reformáció kibontakozásának: történelmi szükségszerűség; kísérlet az egyház ősi formájára való visszaalakítására; a tudományos fejlődés szempontjából az ész felszabadítása; a modern szabadság gondolat felől nézve egyfajta

felvilágosodási mozgalom; politikai oldalról megközelítve a demokrácia diadala. A szerző a fordított út helyett azt javasolja, hogy a keresztyénység történelmét szemlélve kérdezzük, mi is történt, ne a már kialakult következmények felől értékeljük a múltat. Ptolemaiosztól kezdve láthatjuk, miként hatotta át a görög szellemiség a középkori filozófiát,

illetve mit kölcsönzött tőle a keresztyén teológia: a valóság szemléletet és a teleologikus magyarázatot. Megérthetjük, hogy Aquinói Tamás személyén keresztül hogyan őrződött meg az arisztotelészi ismeretelméleti realizmus, majd

miként feszül egymásnak az empirikus kutatások eredménye és a skolasztikus természeti teológia. Nyomon követhetjük, milyen erőfeszítéseket tett a Firenzei Akadémia a filozófia és a keresztyén teológia összebékítéséért, ez miért nem működött és hogyan kapcsolódnak ehhez a reformátorok. Említésre kerül, hogy a Biblia után a világon második legtöbbet kiadott könyv miben volt meghatározó a reformátorok gondolkodásában; az egyház állapota, a tanbeli eltévelyedés, az előreformátorok mivel járultak hozzá a reformációhoz; miben voltak elmaradottak az egyetemek. Az első rész két utolsó fejezete rejti a legizgalmasabb kérdéseket. Az egyik egy modern felvetés, a Debreceni Egyetem egy irodalomtörténész csoportja úgy véli, Erasmus nélkül nincs reformáció. Milyen érvekre hivatkoznak, amellyel állításukat megalapozzák, és mit gondol erről a szerző? Az utolsó fejezetből az derül ki, hogy hogyan lett a keresztyénségből vallás, miért nem tekinti a könyv szerzője vallásnak a keresztyéniséget, és mi mást jelent számára a keresztyéniség.

A második rész címe a könyv címe is egyben: *A reformáció lényege*. Ez a rész szól arról, mi is voltaképpen a reformáció, minek indult, mi akart lenni. Vannak, akik az egyház hibáiból eredeztetik a reformációt, mások szerint olyan egyházi jelenség, amely társadalomalakító hatásúvá nőtt, amikor a vallási, gazdasági és társadalmi helyzet megérett a változtatásra. Luther Márton 95 tételpontja „nem a reformáció alaptételeinek összefoglalása, hanem már egy biztosan megalapozott, bibliai tanításra épülő érvrendszer” (53). Vagyis ezek a vélekedések mind tartalmazznak igazságot, mégis csak a felszínt érintik. Az egész folyamat a keresztyén gondolko-

dásban bekövetkező paradigmaváltáson alapul: a megigazulástan újraértelmezésén. Az, hogy ez miért járt az élet minden területére kiterjedő forradalmi szintű változással, hogy valójában egy hosszú folyamat kezdetéről beszélhetünk, amely bizonyos kérdésekben csak századokkal később érezte hatását, bővebben kifejtésre kerül ebben a fejezetben, és ezzel a könyv mondanivalójának magját képezi. Luther újraértelmezte a megigazulástant, Kálvin ehhez a megigazuláshoz hozzávetette a megszentelődést, és ez azzal járt, hogy a keresztyén tanítás alapfogalmait újra kellett gondolni, amelyben a meghatározó szerep többé nem a hagyomány vagy a papi tekintély, hanem csakis a Szentírás lehet.

A harmadik rész *Mit reformáltak?* címmel azt írja le, hogy a reformátorok munkája milyen hatással járt a következő négy nagyobb területen: a keresztyén tanok, az istentiszteleti élet, az egyházszervezet és a közélet vonatkozásában. Leghosszabban a tanok kérdéséről olvashatunk: honnan származik a négy sola, milyen alapelveket kell értsünk alattuk; hogyan viszonyul az újraértelmezett megigazulástan a skolasztikus filozófiára építő teológiához; megmarad-e a tekintélyelv a reformátorok esetén, mikor a Szentírást helyezik a középpontba; mi köze Eukleidésznek a reformációhoz; a sákramentumok vallási vagy biblikus értelmezése; új természetszemlélet. Az utóbbi kérdéskör a természettudományt is felnyitotta zárt rendszeréből és a fejlődés útjára állította, amelyben a mai napig a kritikus gondolkodás a meghatározó, illetve nem véletlen, hogy a természettudományok területén a paradigmaváltást hozó tudósok (Kepler, Newton, Leibniz) szinte kizárólag protestánsok voltak.

„A tudományok nem arra valók, hogy azokat hitigazságok bizonyosságának eldöntésére használjuk, a hitet pedig nem lehet a tudományművelés szabályozó elvének tekinteni.” (77) Az istentisztelet reformálásában az íg hirdetés középpontba helyezése, a gyülekezeti éneklés és a nemzeti nyelv használata a leglényegesebb elemek. Itt arról olvashatunk, hogy a reformátorok hogyan igyekeztek a felesleges vallási és nem biblikus elemektől megszabadítani a korabeli misét, mi történik az istentiszteleten, hogyan fonódik egybe az ünnepi istentisztelet és az élet istentisztelete, mit jelentettek ezek a liturgia számára. Az egyházszerkezet reformálásánál az alulról építkező egyházmodell biblikus megalapozását láthatjuk, szemben a felülről szerveződővel. A közélet reformálása jóval többet jelent a közerkölcs formálásánál. A modern demokrácia (különösen az Amerikai Egyesült Államok), a szabadságküzdelmek és a munka hivatásként való értelmezésében kerülnek bemutatásra a reformációs gyökerek. „A hitéletet és a közéletet összekötötte az Isten előtti felelősség.” (96) Ehhez a részhez újabb alcím alatt rövid összefoglalás és néhány zárógondolat keretében arra kapunk feleletet, hogyan emelte a 16. századi reformáció az európai civilizációt a többi kultúra fölé.

A negyedik rész címe: *A debreceni reformátorok szemléletformáló szerepe a magyar kultúrában*. Ez a rész a hazánkban bekövetkező változásokra koncentrálnak, külön kiemelve Debrecen

jelentőségét. Láthatjuk, hogy a külföldön tanult diákok hogyan jártak közre a reformáció gyors elterjedésében, hogy a három részre szakadt Magyarország megmaradásában a reformátoroknak milyen szerepe volt, hogyan fonódik egybe a nemzet ügye, a lelki élet, a kultúra és a tudomány magas fokú művelése a protestantizmus által. Az olvasónak kétsége sem lehet, hogy a reformáció sokkal több, mint vallás- vagy egyházújítás. „[...] hazánkban az első magyar természettudósok mind református papok voltak [...] Az anyanyelv műveléséből mindig irodalom lesz.” (123, 131) A debreceni reformátori örökséget öt pontban foglalhatjuk össze, ennek lényeges elemei: a Szentírás elsősége, a magyar nyelv művelése, a társadalmi rend ártértekelése, a hitélet és a közélet összetartozása, tudományos nyitottság és tudományművelés a nép felé.

A reformáció 500. jubileumának évében a reformáció lényegét összefoglaló könyv méltó emlék és egyben ösztönző erő, hogy reformátori örökségünknek, melynek hordozói vagyunk, megőrzői maradjunk és továbbadói lehessünk. A debreceni teológia professzora holisztikus szemléletével olyan átfogó képet nyújt a reformáció kibontakozásáról, amellyel érthető igazán, milyen elvi-teológiai megfontolások húzódnak Európa életét, kultúráját, társadalmi berendezkedését és egyházi életét megújító erőkhöz mögött.

Peleskey Miklós Péter